

Evropský sociální fond
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

MODERNÍ CHUDOBA

Název projektu: Inovace studijního programu Ekonomie a hospodářská správa s akcentem na internacionalizaci výuky, individuální práce se studenty a praxi CZ.2.17/3.1.00/33332

Moderní chudoba

Vymezení pojmů

Koncept chudoby, sociální exkluze, sociální inkluze a sociální koheze

- Do 80. let 20. století byly vedeny diskuse zaměřené na koncept chudoby (stanovení její hranice a jejího korektního měření) a na následný boj s chudobou
- Polovina 90. let – do centra pozornosti se dostávají pojmy sociální exkluze a následně sociální inkluze
- Nově je stanoven cíl sociální politiky – vytvoření sociálně soudržné společnosti

Definice chudoby

- *Chudí lidé se nachází pod hranicí chudoby a tu tvoří..... „příjmy, které již nepostačují k uspokojení základních životních potřeb jednice“ (Rowentree, 1908)*
- *"...osoby, které nemají dostatek prostředků k tomu, aby vedly důstojný život, neboli aby uspokojovaly základní potřeby přiměřeným způsobem" (Rada Evropy, 1961)*
- *„chudí jsou lidé, kteří mají tak malý objem prostředků, že jsou vyloučeni ze způsobu života, který je v dané zemi považován za přiměřený(Evropské společenství, 1984)*

Engelův zákon

- Ernst Engel – pruský statistik (1821-1896): *„Čím více je rodina chudší, tím větší díl celkových výdajů používá na potraviny. Poměr mezi výdaji na stravu a ostatními výdaji je tím nejlepším ukazatelem životní úrovně obyvatel.“* Engelův zákon je akceptován nejen v řadě studií v 19. století, ale promítl se až do moderní teorie a metodologie výzkumů chudoby, které byly vytvořeny ve 20. století
- tři výdajové kategorie: potraviny, bydlení a ostatní (oblečení, světlo...).

Hranice chudoby

- Charles Booth (1840 – 1916) a B. Seebohm Rowntree (1871 – 1954), Anglie
- Booth: „*Chudí stěží dokáží vést nezávislý život a uspokojovat své základní životní potřeby, velmi chudí toho již nejsou schopni vůbec*“
- Rowntree: *Primárně chudí jsou ti, jejichž příjmy jsou pod hranicí chudoby, sekundárně chudí jsou ti, jejichž příjmy jsou na této hranici (nebo mírně nad), ale jejichž příjmy jsou dostatečné pro zajištění pouze základních, k životu zcela nezbytných potřeb aniž by byli schopni kupovat cokoliv více*

Studium chudoby v USA

- Konec 19. století - chudí jsou:
 - Nepracující, závislí na dobročinných dávkách
 - Dělnické domácnosti s nízkým rodinným rozpočtem
- Víceúrovňová hranice chudoby
 - Přežívání pomocí dobročinných podpor
 - Minimální rodinné rozpočty objem prostředků pro přežití různě komponovaných rodin
- Rok 1938: minimální mzda

J.K. Galbraith (1908 – 2006)

- Chudobu definoval nikoliv pouze jako absolutní stav příjmů, ale jako rozdíl v příjmech jednotlivce a průměrného příjmu v dané části společnosti. Pokud je rozdíl příliš veliký, lze hovořit o chudobě
- Příjmová nerovnost ve společnosti a její měření, ekvivalenční stupnice

Sociální exkluze/inkluzie - nový společenský jev

- Koncept sociální exkluze je založen na přesvědčení, že vedle klasických *vertikálních nerovností* se v moderních společnostech objevují *nerovnosti horizontální*, které ohrožují její existenci stejnou měrou, ne-li více, jako ji ohrožovaly dříve nerovnosti vertikální (třídní).
- Koncept sociální exkluze odráží existenci určitých mechanismů, které oddělují určité skupiny ve společnosti od hlavního proudu společnosti (problém nedostatečných pout)

Vertikální a horizontální nerovnosti

- Vertikální nerovnosti jsou založeny na příslušnosti k určité sociální třídě či vrstvě
- Horizontální nerovnosti jsou založeny na příslušnosti k etnicitě, náboženství, kultuře, věku, apod.

Pojem chudoba versus sociální exkluze/inkluze

- Odráží koncept sociální exkluze/inkluze nové společenské jevy a procesy?
- Jedná se pouze o nový pohled na staré jevy?
- Jde pouze o změnu terminologie přenesením akcentu z jednoho aspektu daného jevu na jeho jiný aspekt?

Moderní společnost a její problémy

- Moderní společnosti a distribuce bohatství
- Problém *pout* ve společnosti, která spojují její jednotlivé části a pout, které váží jedince k celku.
- Sociální vyloučení se vymezuje jako proces při kterém se společnost polarizuje. Jedná se o proces vydělování jednotlivců (kolektivů) ze společnosti jejich nerovností v přístupu k právům (sociálním, občanským)

Koncept sociálního vyloučení a chudoby I (Rada Evropy)

- Chudoba nerovný odráží přístup jednotlivců a/nebo celých skupin obyvatelstva k rozdělovanému bohatství
- Sociální vyloučení odráží nerovný přístup jednotlivců a/nebo celých skupin obyvatelstva k základním zdrojům společnosti, mezi které patří trh práce, vzdělání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana.

Koncept sociálního vyloučení a chudoby II Evropská unie

- *Chudí jsou ti lidé, domácnosti a skupiny osob, kteří disponují tak malým objemem materiálních, kulturních a sociálních prostředků, že jsou vyloučeni ze způsobu života, který je v členské zemi, ve které žijí, přijatelný “.* (Rada Evropského společenství, 1984)
- Sociální exkluze je vyloučení jednotlivců a kolektivů z ekonomického a sociálního života (ze života v majoritní společnosti, z trhu práce, ze společenských organizací) a tím z možnosti podílet se na právech (především sociálních) sdílených majoritní společností.

Definice sociálně vyloučených

- Sociálně vyloučení jedinci jsou jedinci, kteří jsou obyvateli/občany v dané společnosti, ale z důvodů, které nemohou sami ovlivnit, nemohou *participovat na obvyklých aktivitách* k nimž by je jejich občanství opravňovalo a na něž aspirují
- Ve veřejnosti ovšem přetrvává povědomí, že sociální vyloučení je jen důsledkem jednání vyloučených jedinců či kolektivů, jejich morálního selhání, nepředvídavosti a lenosti

Faktory sociálního vyloučení

- Odmítnutí majoritní společností integrovat určité jedince nebo kolektivy
- Odmítnutí určitých jedinců nebo kolektivů integrovat se do společnosti
- Osobní charakteristiky
- Strukturální faktory

Strukturální změny ve společnosti

- Změny na trhu práce
- Technologické změny
- Rostoucí etnická různorodost a demografické změny
- Změny ve struktuře domácností, měnící se role muže a ženy a nárůst jednočlenných domácností

Změny na trhu práce

- zvyšuje se poptávka po kvalifikované pracovní síle s „novými“ znalostmi a dovednostmi; vytvářejí se nové příležitosti, ale zároveň nové bariéry pro ty, kteří nejsou schopni se změnám poptávky na trhu práce přizpůsobit;
- vytvářejí se nová pracovní místa ve službách pro pracovní sílu s nízkým vzděláním, která jsou nízko placená a nejistá;
- je vytvářeno více pracovních míst na částečný pracovní úvazek a dalších nových forem zaměstnanosti
- útlum tradičních odvětví a přelévání ekonomického bohatství mezi oblastmi a následná marginalizace celých komunit

Technologické změny ve společnosti

- rychlý rozvoj společnosti založené na znalostech vytváří nové příležitosti, ale také nová rizika, především pro ty, kteří nemají dostatečný přístup k informačním a komunikačním technologiím, čímž může být vytvořena další „vrstva“ mezi bohatými a chudými a propast mezi nimi se může zvyšovat;

Demografické změny a rostoucí etnická různorodost

- Nárůst etnické, kulturní a náboženské diverzifikace, která vyplývá z mezinárodní migrace a ze zvýšené mobility lidí uvnitř Evropy
- Růst počtu lidí, kteří se dožívají vyššího věku spolu s klesající porodností vede k prudkému růstu podílu lidí závislých na výdělečně činné populaci;

Změny ve struktuře domácností a role muže a ženy

- Nárůst rozvodovosti a oslabení instituce rodiny znamená změnu struktury domácností, a dochází k nárůstu zaměstnanosti žen
- Především ženy pečují o závislé osoby v rodině a proto vzniká důležitý problém sladění zaměstnání a rodinného života.

Rizikové faktory chudoby a sociálního vyloučení

- nezaměstnanost (především opakovaná, dlouhodobá, kumulovaná v domácnosti)
- nízká kvalita zaměstnání (zaměstnání chudí)
- nízký příjem
- nízké vzdělání a kvalifikace (předčasné opuštění školní docházky)
- zdravotní postižení, špatný zdravotní stav, stáří
- neuspokojivé bydlení a bezdomovectví
- nerovnost podle etnicity a pohlaví
- rozpad rodiny a výchova dětí v ohrožených rodinách
- závislost na drogách, alkoholismus
- život ve velmi znevýhodněných oblastech

Sociální exkluze a prostor

- Koncentrace vyloučených v určitém prostoru (vynucená majoritní společností nebo dobrovolná). Reprodukce sociální exkluze a vytvoření uzavřeného kruhu
- Vyloučení určitých území v důsledku jejich charakteristik (nedostatečná dopravní obslužnost, dysfunkční lokální trh práce, apod.)

Sociální soudržnost (koheze)

- Cílem sociální politiky je vytvářet sociálně začleňující společnost jako předpoklad sociálně (kohezní) společnosti, tj. společnosti harmonické ve kterých budou všichni spoutáni s hlavním proudem společnosti

Sociální začleňování

- Proces sociálního začleňování je chápán jako proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené, nebo sociálním vyloučením ohrožené, dosáhnou příležitostí a možností, které jim pomohou plně se zapojit do sociálního, ekonomického a kulturního života společnosti a žít způsobem života, který je ve společnosti považován za běžný.

Mezinárodní iniciativy na poli udržení sociální soudržnosti společnosti

- **Rozvojový program OSN** - v září 2000 byla přijata 189 členskými zeměmi OSN Deklarace tisíciletí, jejímž cílem je orientovat země na zvyšování kvality života lidí především odstraňováním chudoby a zajištěním udržitelného rozvoje, v dubnu 2004 se Česká republika k iniciativě Rozvojového programu OSN připojila
- **Evropská unie** - k dosažení vyšší sociální soudržnosti v Evropě byl přijat společný postup členských zemí při zmírňování chudoby a sociálního vylučování a závazek členských zemí zpracovávat národní plány sociálního začleňování. První plány členských zemí EU byly zpracovány pro roky 2001 - 2002, první plán ČR byl zpracován pro roky 2004 - 2006, Národní strategie sociální ochrany 2006 - 2008

Rozvojový program OSN (UNDP)

Cíle tisíciletí:

- 8 úloh (goals)
- 18 cílů (targets)
- 48 indikátorů pro měření pokroku

Deklarace tisíciletí UNDP

8 úloh

- 1. Vymýtit extrémní chudobu a hlad
- 2. Dosáhnout univerzálního primárního vzdělávání
- 3. Prosazovat rovnost pohlaví a posilovat postavení žen
- 4. Snížit dětskou úmrtnost
- 5. Zlepšit zdraví matek
- 6. Boj proti HIV(AIDS) malárii a dalším nemocem
- 7. Zabezpečit environmentální udržitelnost
- 8. Vybudovat globální partnerství pro rozvoj

Deklarace tisíciletí (UNDP)

18 cílů

- 1. Do roku 2015 snížit podíl lidí, jejichž denní příjem je nižší než 1\$.
- 2. Do roku 2015 snížit podíl lidí trpících hladem
- 3. Zabezpečit, aby do roku 2015 chlapci a dívky mohli zakončit úplné primární vzdělání
- 4. Do roku 2005 zrušit rozdíly podle pohlaví v primárním a sekundárním vzdělávání a nejpozději do roku 2015 zrušit tyto rozdíly ve všech úrovních vzdělání
- 5. Do roku 2015 snížit úmrtnost dětí ve věku do pěti let o dvě třetiny
- 6. Do roku 2015 snížit mateřskou úmrtnost o tři čtvrtiny

Deklarace tisíciletí (UNDP)

18 cílů

- 7. Do roku 2015 zastavit a zvrátit trend šíření HIV/AIDS.
- 8. Do roku 2015 zastavit a zvrátit trend v incidenci malárie a dalších hlavních nemocí
- 9. Integrovat principy udržitelného rozvoje do politik a programů a zvrátit trend ve ztrátách přírodních zdrojů
- 10. Do roku 2015 snížit podíl obyvatel bez trvalého přístupu k pitné vodě na polovinu
- 11. Do roku 2020 výrazně zlepšit životní podmínky nejméně 100 miliónů lidí bez trvalého obydlí
- 12. Dále rozvíjet otevřený, spravedlivý, předvídatelný a nediskriminující obchodní a finanční systém
- 13. Zaměřit se na potřeby nejméně rozvinutých zemí

Deklarace tisíciletí (UNDP)

18 cílů

- 14. Zaměřit se na potřeby vnitrozemských zemí a malých ostrovních rozvojových států
- 15. Zabývat se problémy zadlužení rozvojových zemí prostřednictvím národních a mezinárodních opatření s důrazem na aspekt dlouhodobé udržitelnosti
- 16. Ve spolupráci s rozvojovými zeměmi rozvíjet a zavádět strategie zaměřené na vhodné a produktivní pracovní aktivity mládeže
- 17. Ve spolupráci s farmaceutickými firmami zajistit přístup k základním lékům v rozvojových zemích
- 18. Ve spolupráci se soukromým sektorem zpřístupnit výhody nových technologií, zvláště informačních a komunikačních

Evropská strategie sociálního začleňování

- Cíl 1: Opatření k usnadnění účasti v zaměstnání a přístupu ke zdrojům, právům, zboží a službám všem lidem
- Cíl 2: Opatření vedoucí k prevenci rizika sociálního vyloučení
- Cíl 3: Opatření ve prospěch nejvíce ohrožených skupin obyvatelstva
- Cíl 4: Opatření k mobilizaci všech stran účastnících se boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení

Evropská strategie sociálního začleňování – Cíl 1

- opatření na podporu přístupu ke stabilnímu a kvalitnímu zaměstnání pro všechny, kteří jsou schopni pracovat, a to prostřednictvím:
- zvýšeného úsilí při začleňování ohrožených skupin obyvatelstva do společnosti vytvářením cest směrem k zaměstnanosti a tvorbou vzdělávacích a kvalifikačních programů,
- vypracováním souboru opatření pro sladění rodičovství a zaměstnání včetně řešení problému péče o děti a závislé osoby a
- využití sociální ekonomiky k vyšší zaměstnanosti a integraci lidí do společnosti.

Sociální ekonomika

- předpokladem vytvoření začleňujícího trhu práce je rozvoj sociální ekonomiky, která poskytuje rozmanité možnosti pro sociální integraci a zaměstnání lidí. Sociální ekonomika může, pokud se jí dostává přiměřené podpory, účinně přispět k rozšíření trhu práce a může vytvořit pracovní příležitosti pro osoby s nízkou kvalifikací a osoby s nižší pracovní kapacitou

Evropská strategie sociálního začleňování – Cíl 2

- opatření, jejichž cílem je využití potenciálu „společnosti založené na znalostech a nových informačních a komunikačních technologiích“ se zvláštním zřetelem na specifické potřeby osob zdravotně a tělesně postižených,
- opatření směřující k prevenci a pomoci v situaci životní krize, jako např. zadluženost, vyloučení ze školy a bezdomovectví, které mohou vyústit až do situace sociálního vyloučení,
- opatření k zachování rodinné solidarity

Evropská strategie sociálního začleňování – Cíl 3

- opatření na podporu sociální integrace lidí, kteří čelí riziku trvalé chudoby, kam patří především zdravotně a tělesně postižení lidé a ti, kteří se obtížně integrují do společnosti, např. bezdomovci, mentálně zaostalí, lidé se závislostí na alkoholu a drogách, vězni prostitutky atd.
- opatření na eliminaci sociálního vyloučení dětí a vytváření příležitostí k jejich sociální integraci,
- opatření pro rozvoj aktivit ve prospěch oblastí s vysokým počtem sociálně vyloučených lidí.

Evropská strategie sociálního začleňování – Cíl 4

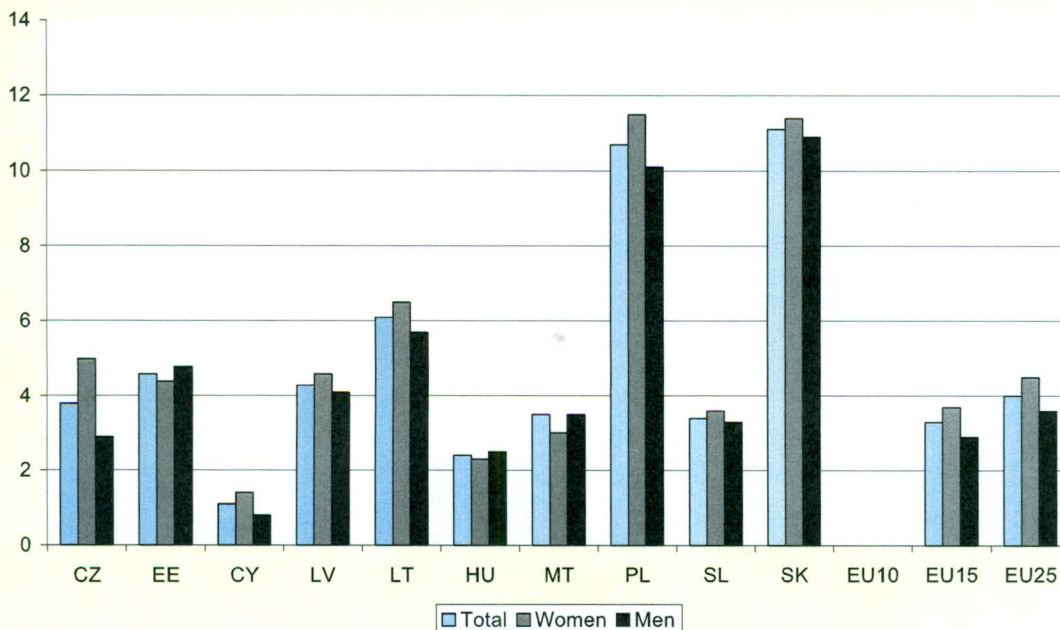
- opatření vedoucí k tomu, aby lidé, kteří jsou vyloučeni ze společnosti, participovali na procesu sociálního začleňování a měli možnost sebevyjádření,
- opatření zaměřená na integraci boje proti sociálnímu vyloučení do celkové politiky země,
- opatření na podporu dialogu a spolupráce mezi všemi zúčastněnými stranami, mezi veřejným a soukromým sektorem, mezi sociálními institucemi, poskytovateli sociálních služeb, občany, nestátními organizacemi a podnikatelskou sférou; svoji roli mohou hrát také university, výzkumné ústavy, apod.

Strukturální fondy EU

- Politika hospodářské a sociální soudržnosti EU
- Evropský fond regionálního rozvoje
- Evropský sociální fond
- Národní rozvojový program a operační programy
- Národní iniciativy

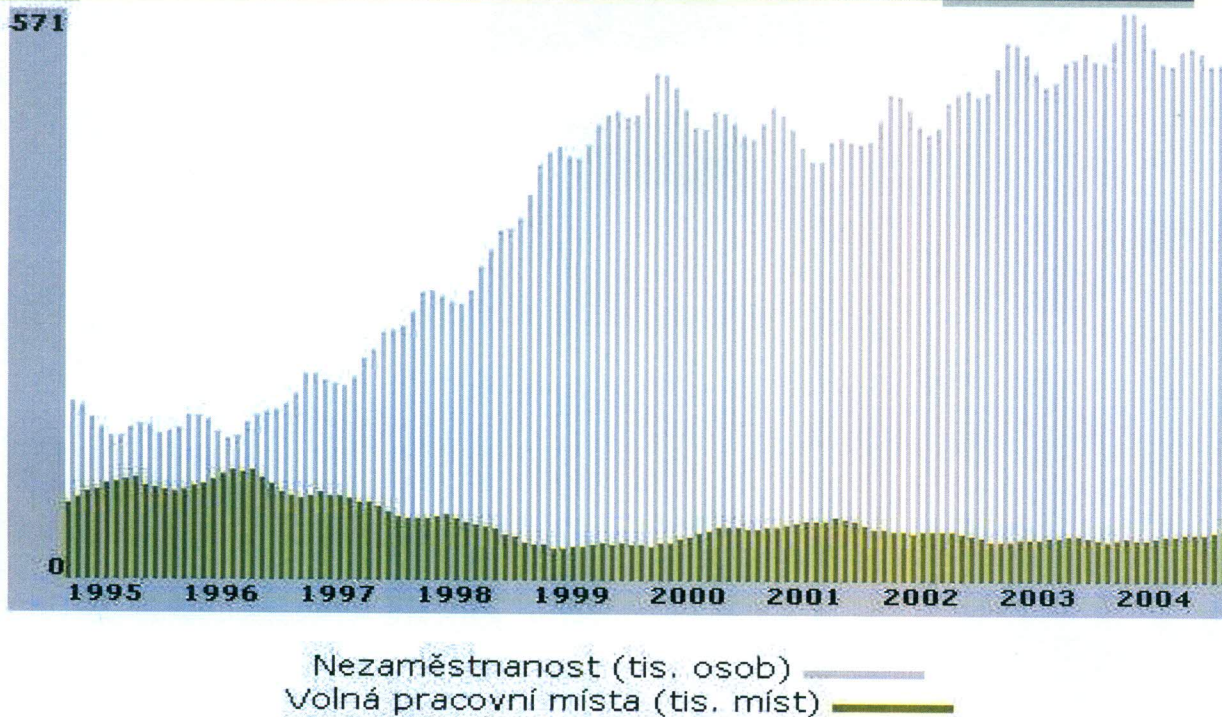
Dlouhodobá nezaměstnanost v ČR, nových členských zemích EU a v EU15 a EU25

Figure 1: Long-term unemployment rate by gender, 2003

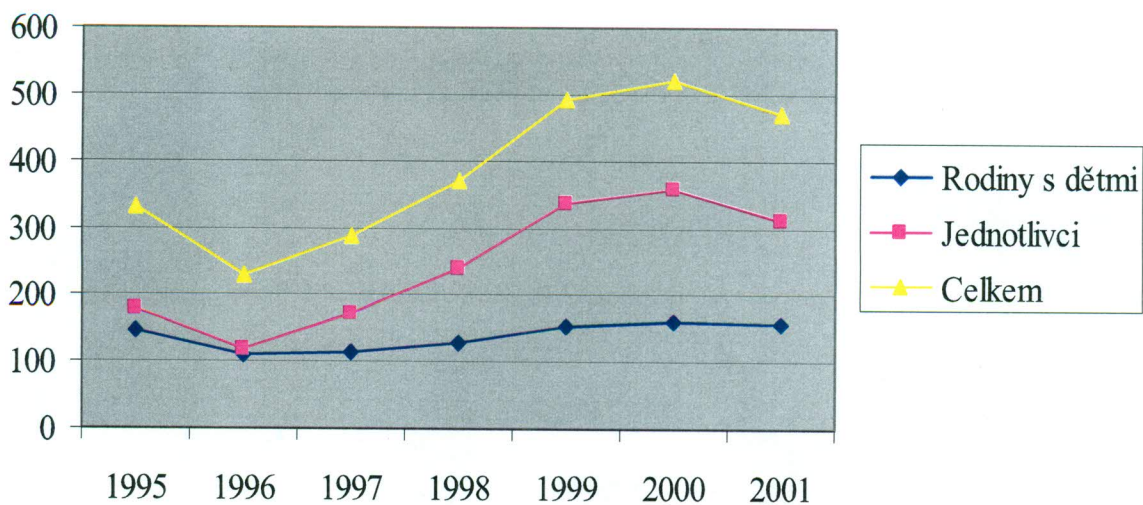
Source: Eurostat, EU-LFS

Vývoj počtu registrovaných nezaměstnaných od roku 1995 do roku 2004

Závislost domácností na sociálních dávkách

Vývoj počtu sociálně potřebných domácností (v tis.) v letech 1995 - 2001

Rysy nezaměstnanosti

- Regionální rozdíly a vznik znevýhodněných oblastí:
 - oblasti s těžkým průmyslem
 - oblasti zemědělské
- Vytvoření a stabilizace znevýhodněných skupin obyvatelstva
 - nízkokvalifikovaní
 - osoby se zdravotním postižením
 - rómské etnikum
 - starší pracovní síla a mládež
 - matky s dětmi
 - jedinci s rizikovým chováním

Znevýhodněné skupiny obyvatelstva ve společnosti

- etnické menšiny (především příslušníci rómského etnika)
 - osoby se zdravotním postižením
 - nízkokvalifikovaní
 - starší pracovní síla
 - mládež bez praxe
 - ženy pečující o děti do 15 let
 - jedinci se špatnou pracovní morálkou, ex-vězni, děti opouštějící dětské domovy, lidé bez domova
- nejvíce znevýhodnění jsou ti, u nichž se handicapy kumulují:
např. :
- nízkokvalifikovaná osoba se zdravotním postižením ve vyšším věku
 - příslušník rómského etnika bez kvalifikace bez praxe

Znevýhodněné oblasti

- oblasti, ve kterých došlo k útlumu tradičních odvětví: hornictví, hutnictví, těžký průmysl (např.: Ostrava, Most, Chomutov)
- oblasti, ve kterých převažovala zemědělská výroba se špatnou infrastrukturou (např.: Bruntál, Znojmo, Jeseník)

Oblasti znevýhodněné a oblasti s nízkou mírou nezaměstnanosti

Oblasti znevýhodněné:

Most
Karviná
Bruntál
Louny
Ostrava
Chomutov
Jeseník
Frýdek - Místek

Oblasti s nízkou mírou nezaměstnanosti:

Praha – východ
Praha – západ
Praha
Mladá Boleslav
České Budějovice
Benešov

Začleňující společnost a začleňující trh práce

- začleňující trh práce široký koncept trhu práce, který často vyjadřuje očekávání, že pracovní místa budou dostupná i lidem s nižší pracovní kapacitou (s různými handicapy), přičemž tato pracovní místa budou mít pro tyto osoby vhodné parametry a standardy a budou pro ně dostupná za všech podmínek a v kterémkoliv časovém okamžiku
- v rámci „začleňujícího“ trhu práce je vytvářena řada opatření zvyšujících zaměstnatelnost lidí, která jsou často „šitá na míru“ jednotlivým osobám a opatření podporujících vytváření pracovních míst pro ty, kteří mají sníženou pracovní schopnost (např. osoby se zdravotním postižením).

Podíl výdajů na potraviny na celkových výdajích u vybraných zemí (rok 2008)

Rozvojové země			Rozvinuté země		
Stát	Podíl výdajů na potraviny [%]	HPD/capita [USD]	Stát	Podíl výdajů na potraviny [%]	HPD per capita [USD]
Bangladéš	64,5	570	USA	9,8	47 660
Keňa	50,5	740	Německo	10,4	42 680
Haiti	50,3	620	Švýcarsko	11,0	56 780
Pákistán	41,5	940	V.Británie	11,8	45 610
Egypt	41,5	1 880	Švédsko	13,4	52 420
Senegal	40,3	1 020	Francie	16,3	42 080
Guatemala	38,9	2 640	Řecko	17,8	27 810
Indie	33,4	1 080	Japonsko	19,0	38 000
Čína	27,8	3 050	ČR	19,3	17 890